ЕВРИСТИЧЕСКИ АСПЕКТ НА ПРОЦЕСА ПО ИЗГРАЖДАНЕ И ПРОВЕРКА НА ВЕРСИИ

ас. д-р Христо Павлов
Бургаски свободен университет

HEURISTIC ASPECTS OF CONSTRUCTION PROCESS AND TESTING VERSIONS

Assist. Prof. Hristo Pavlov, PhD
Burgas Free University

Abstract: *The article analyzed and explained the relationship between cogitative activity in the construction and verification of versions in the investigation and heuristic thinking.*

Key words: *investigative versions, hypothesis, building up and testing of investigative versions, inquiry, heuristics.*

Мисловната дейност на разследващия престъпното събитие е насочена към пълно, обективно и всестранно установяване и доказване на обстоятелствата по делото в пределите и по реда, определени от закона. Както посочва Й. Кунчев, „основната задача в предварителното разследване е да се съберат, изследват и оценят доказателствата, за да се реши дали е налице състав на престъпление, кой го е извършил, кои са причините и условията за престъплението и дали обвиняемият да бъде предаден на съд.”[1]. Целта на познавателната дейност в процеса на разследването е да се установи обективната истина за събитието, въз основа на събрания доказателствен материал.[2] Пораждането на мисловната дейност в този процес, и най-вече при изграждането и проверката на версии, е свързано с пораждането на цели, а те са именно познавателни[3]. Познавателната страна в процеса на разследване на престъпления се откроява при мисловната дейност на разследващия, чрез която се цели да бъде познато разследваното събитие или казано по друг начин – да се достигне до достоверно знание, относно самото събитие или други свързани с него обстоятелства.

Спецификите на прехода от вероятност към достоверност на знанията в наказателния процес, най-вече – особеностите на мисловния процес във връзка с изграждането и проверката на версии, е предпоставка за търсене на връзката между версията е евристиката [4]. Последната изследва онези сложни механизми, чрез които човек достига до оригинални решения, въз основа използването на интуицията, въображението, вътрешната нагласа и самоубеденост в собствения си житейски и професионален опит.

Поставят се въпросите дали може да се направи връзка между мисловната дейност по построяване и проверка на версии при разследването и евристичното мислене? Ако може да се открие такава връзка, в какво се изразява тя?

При отговора на тези въпроси следва да се отчете следното:

На първо място, базисен елемент за евристичното мислене и този при изграждането и проверката на версии е информацията. Търсенето на решение при всяка една проблемна ситуация се базира върху информация. Върху нея стъпва познанието. Тя е носител на евристично знание. От количеството и качеството на наличната информация зависи прилагането на евристиката и версията.

На второ място, в дейността по разследването се използват широк кръг от методи, чрез които както трябва да бъдат открити нови факти, така и трябва да се осмисли връзката между отделните факти. Евристиките служат за опростяване на сложните задачи по оценяване на вероятности и прогнозиране на стойностите на различни величини, чрез използване на оценъчни операции. Евристичните методи се използват успешно за ускоряване на процеса по намиране на добро решение. В този смисъл, част от собствените, специфични методи на евристиката намират приложение при търсене на обективната истина в наказателния процес, особено при изграждането и проверката на версии при разследването.[5]

На трето място, мисловната дейност при версиите и при евристиката се характеризира с продуктивност[6].

В тази връзка В. Станков счита, че чрез евристичното мислене може да се достигне до ново знание. Той изтъква, че „повечето от това, което правим в ежедневието си, води до повече или по-малко евристични решения на проблема. Но само евристиката може да ни помогне да намерим решения, които са **нестандартни,** неочаквани, често оптимални и не рядко свръхоптимални."[7]

Чрез дейността по разследване на престъпления разследващият орган се среща с различни от предходните и в повечето случаи неповторими по своето съдържание следствени ситуации. Това е предпоставка, която определя продуктивния характер на мисловната дейност по изграждане и проверка на версии.

С оглед на това може да се направи изводът, че както евристичното мислене, така и мисленето във връзка с построяването и проверката на версии водят до разкриване на непознати преди това връзки и закономерности.

На четвърто място, основна роля при евристичната мисловна дейност и при тази, която се свързва с построяване и проверка на версии, заема творчеството[8]. То е уникална проява на съзнанието, която присъства във всяка човешка дейност. Резултатът от нея носи белега на новаторското, уникалното.[9] Нетворческата дейност, за разлика от творческата, се основава на традиционния арсенал от познати мисловни похвати и протича по утвърдени с практиката стереотипи.

Във всяка област на познавателната дейност, включително и разследването на престъпления, човек решава различни творчески мисловни задачи. От психологическа гледна точка решението на даден проблем е съчетание между реалността и мисловни операции. Дори една задача да бъде наречена „проста" това не я прави всеки път лека за изпълнение. За нейното разрешаване често е необходимо време и усилия. Преди една задача да стане проста за разрешаване, субектът трябва да реши редица творчески задачи. Такива стоят и пред разследващите органи, когато не са налице достатъчно изходни данни и следва да се извършат съответните следствени действия, за да могат те да бъдат достоверно установени. При пълното отсъствие или непълнота на изходните данни (достоверно фактическо знание) на помощ идва

творческото въображение. Анализирайки конкретната следствена ситуация (наличните фактически данни), мислите „мобилизират" запасите от житейски, професионален опит и знания. Наличните данни се преработват чрез такива операции като анализ, синтез, аналогия, и др. На база доказателствен материал, лични и професионални качества, разследващият орган изгражда предположения, които помагат за изясняването на проблемни въпроси.

На пето място, съществуват редица правила, които са присъщи както за евристичното мислене, така и за това, което се свързва с построяването и проверката на версии.[10]

С оглед на изложеното се налага изводът, че евристичният потенциал е характерна черта на версията, която има способността да реши всички познавателни задачи или конкретната познавателна задача, заради която е изградена и от която произхожда. Това изразява възможността чрез версията да се създадат условия за придобиване на ново знание. Този извод се налага от анализа на обяснителната и познавателната й природа. Оттам, евристичните задачи възникват тогава, когато зоната на търсене е обширна, а изходните данни са ограничени. Недостигът на изходна информация изисква от разследващия орган евристични решения. Ето защо евристичното търсене е дейност, която се характеризира с минимални средства за постигане на максимален познавателен резултат. Евристичните стратегии са способи при дейността на човека в ситуации, характеризиращи се с множество вероятни изходи.

Литература:

[1] Кунчев, Й. Криминалистическа тактика, С., изд. Албатрос, 2003, с. 33.

[2] С основание Й. Кунчев отбелязва, че „не всеки познавателен процес при разследването обаче е доказване. Предметът на познанието в процеса на разкриване и разследване на престъплението е по-широк от предмета на доказването.". Предметът на доказването е законово регламентиран, докато предметът на познанието в процеса на разкриване и разследване на престъплението не може да се посочи изчерпателно в правна норма. Това и не е необходимо. Познавателната дейност в процеса на разследването не е свързана само със събиране и оценка на доказателства, но и със събирането и оценката на друга информация, която няма пряко отношение към предмета на доказването, но очертава насоката за събиране на доказателства – Кунчев, Й. Криминалистическа тактика, С., изд. Албатрос, 2003, с. 34.

[3] Познанието обхваща по-висшите психични процеси у хората, включително как се познава и разбира светът, как се преработва информацията, как се вземат решения и се правят преценки, как се описват собствените познания и разбирания на други хора. Виж по-подробно Feldman, R. Understanding Psychology. New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990, pp. 230 – 255.

[4] Евристиката, като наука за изучаване и развитие на творческите способности, разполага с богати възможности за усъвършенстване на всяка човешка дейност. В. Станков я определя като наука, която „... изучава как се правят открития; установява нови истини; решава задачи с помощта на знания, догадки, съобразителност; изучава продуктивната умствена дейност, водеща до оригинални резултати.

Казано по друг начин, евристиката е наука за изучаване и развиване на творческия процес, в резултат на което се обосновават специални методи за решаване на стандартни и особено на нестандартни задачи и проблеми. Тя е „отговорна" за обучението в творчеството и организирането на творческата дейност. Евристиката е съвкупност от знания, опит, интуиция, интелект за намирането на решения чрез неформални правила." – Станков, В. Евристичният ресурс, С., изд. фондация „Потенциал", 2000, с. 12. Виж също: Савов, В. Евристични методи, С., Унив. изд. Стопанство, 2007; Пушкин, В. Евристика. Наука за творческо мислене, С., изд. Наука и изкуство, 1968.

[5] Повече за методите на евристиката виж Станков, В. Евристичният ресурс, С., изд. фондация „Потенциал", 2000.

[6] Най-срещаното разграничение в психологическата литература на мисленето се свежда до ***продуктивно*** и ***репродуктивно*** мислене. Първото се характеризира с възможността да се създаде нещо ново, оригинално, несрещащо се преди в миналия индивидуален опит на дадено лице. То се отъждествява с евристичното мислене. Репродуктивното мислене представлява възпроизвеждане на процеси, присъщи за решавани преди време проблеми и задачи или въобще на някакъв минал опит на индивида. Виж Савов, В. Евристични методи, С., Унив. изд. Стопанство, 2007, с. 43 – 44.

[7] Станков, В. Евристичният ресурс, С., изд. фондация „Потенциал", 2000, с. 14.

[8] В. Станков определя творчеството като „... висша форма на целенасочена, активна и мотивирана човешка дейност, чрез която се създават нови, значими материални и духовни стойности, се изгражда нова реалност на основата на съществуващите в обективната действителност достижения." – Станков, В. Евристичният ресурс, С., изд. фондация „Потенциал", 2000, с. 45.

[9] Относно разрешаването на творчески задачи виж Рейтман, У. Познание и мышление. Моделирование на уровне информационных процесов, М., изд. МИР, 1968, с. 226 – 243; Станков, В. Евристичният ресурс, С., изд. фондация „Потенциал", 2000; Станков, В. Изкуството да бъдем оптимални. Теоретико-приложен курс по евристика и нестандартно мислене, С., изд. фондация „Потенциал", 2000.

[10] Виж: Еникеев, М. Юридическая психология. С основами общей и социальной психологии, М., изд. Норма, 2005, с. 359 – 360; Съйкова, И., С. Съйкова, Технология на творческото мислене, С., 1999, с. 112 – 158. Цитирано по Савов, В. Евристични методи, С., Унив. изд. Стопанство, 2007, с. 44 – 47.